

AUDITORLIK TEKSHIRUVINING REJALASHTIRISH BOSQICHI

Turayeva Gulizahro

Guliston davlat universiteti dotsenti

Sharobboyev Asilbek

Guliston davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: *Mazkur tezis auditorlik tekshiruvining rejalashtirish bosqichini xalqaro auditorlik standartlari (ISA) doirasida tahlil etadi. Unda rejalashtirish bosqichining mohiyati, tarkibiy elementlari va amaliy ahamiyati ochib berilgan. ISA 300 asosida umumiy audit strategiyasi va batafsil audit rejasi tushunchalari ko'rib chiqilgan; ISA 315 bo'yicha xatarlarni aniqlash va baholash metodologiyasi yoritilgan; ISA 320 talablari asosida muhimlik darajasi va ijro muhimligini belgilash tartibi tahlil qilingan. Shuningdek, audit jamoasini shakllantirish, topshiriq xati va dastlabki protseduralar masalalari ham qamrab olingan. Tezis shuni asoslaydiki, rejalashtirish bosqichi butun audit jarayonining sifatini belgilovchi strategik poydevor hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *auditorlik rejalashtirish, ISA 300, ISA 315, ISA 320, audit strategiyasi, xatarlarni baholash, muhimlik darajasi, topshiriq xati.*

Annotation. *This thesis analyzes the planning stage of an audit within the framework of international auditing standards (ISA). It reveals the essence, structural elements and practical significance of the planning stage. Based on ISA 300, the concepts of an overall audit strategy and a detailed audit plan are considered; the methodology for identifying and assessing risks according to ISA 315 is covered; the procedure for determining the level of materiality and the importance of implementation is analyzed based on the requirements of ISA 320. The*

issues of forming an audit team, an engagement letter and preliminary procedures are also covered. The thesis argues that the planning stage is a strategic foundation that determines the quality of the entire audit process.

Keywords: *audit planning, ISA 300, ISA 315, ISA 320, audit strategy, risk assessment, materiality, engagement letter.*

Аннотация. *В данной работе анализируется этап планирования аудита в рамках международных стандартов аудита (МСА). Раскрывается сущность, структурные элементы и практическое значение этапа планирования. На основе МСА 300 рассматриваются концепции общей стратегии аудита и детального плана аудита; рассматривается методология выявления и оценки рисков в соответствии с МСА 315; анализируется процедура определения уровня существенности и важности реализации на основе требований МСА 320. Также рассматриваются вопросы формирования аудиторской группы, договора о проведении аудита и предварительных процедур. В работе утверждается, что этап планирования является стратегической основой, определяющей качество всего процесса аудита.*

Ключевые слова: *планирование аудита, МСА 300, МСА 315, МСА 320, стратегия аудита, оценка рисков, существенность, договор о сотрудничестве.*

KIRISH

Auditorlik faoliyatida rejalashtirish bosqichi alohida o'rin tutadi. Har qanday sifatli audit tekshiruvi puxta rejalashtirishdan boshlanadi. Rejalashtirish — bu auditorning tasodifiy harakatlar ketma-ketligi emas, balki maqsadga yo'naltirilgan, standartlar bilan tartibga solingan

professional jarayondir. Xalqaro auditorlik standartlari (ISA) tizimida rejalashtirish bosqichi ISA 300, ISA 315 va ISA 320 standartlari orqali tartibga solinadi. Mazkur tezisda rejalashtirish bosqichining mohiyati, tarkibi, xalqaro standartlar bilan bog'liqligi va amaliy ahamiyati ochib beriladi.

Asosiy qism: Rejalashtirish — auditorning tekshiruvni samarali va o'z vaqtida yakunlash maqsadida oldindan ishlab chiqadigan strategik dasturidir. ISA 300 standarti rejalashtirish jarayonini ikki asosiy elementga ajratadi:

Umumiy audit strategiyasi — tekshiruvning qamrovi, vaqt doirasi va yo'nalishini belgilaydi. Strategiyada audit obyektining xususiyatlari, moliyaviy hisobot tuzish asoslari, topshiriq shartlari va hisobot berish muddatlari aks ettiriladi.

Batafsil audit rejasi — strategiyadan kelib chiqib, har bir muhim soha bo'yicha qanday tekshiruv protseduralarini, qachon va kim tomonidan bajarilishini aniqlashtiradi.

Rejalashtirish quyidagi maqsadlarga xizmat qiladi:

- tekshiruvni zarur e'tibor bilan olib borish;
- muhim sohalarga resurslarni to'g'ri yo'naltirish;
- auditni belgilangan muddatda tugatish;
- jamoaviy hamkorlikni ta'minlash.

ISA 315 — Xatarlarni aniqlash va baholash

Rejalashtirish bosqichining eng muhim qismi xatarlarni baholashdir. ISA 315 "Moliyaviy hisobotdagi muhim noto'g'ri ko'rsatish xatarlarini aniqlash va baholash" standarti auditorlardan mijoz tashkiloti va uning muhiti haqida chuqur tushunchaga ega bo'lishni talab etadi.

Auditor quyidagi yo'nalishlarda ma'lumot to'playdi:

Tashqi muhit: tarmoq xususiyatlari, bozor raqobati, qonunchilik talablari, iqtisodiy vaziyat.

Ichki muhit: korporativ boshqaruv tizimi, ichki nazorat mexanizmlari, axborot tizimi, xodimlar malakasi.

Moliyaviy ko'rsatkichlar: o'tgan davr auditori natijalari, asosiy moliyaviy nisbatlar, buxgalteriya siyosatidagi o'zgarishlar.

ISA 315 ikki turdagi xatarni ajratadi: tashkilot darajasidagi xatarlar va aniq operatsiya yoki hisob balansi darajasidagi xatarlar. Ular birgalikda auditorning ish hajmi va yo'nalishini belgilaydi.

ISA 320 — Muhimlik darajasini belgilash

Muhimlik (materiality) — auditor rejalashtirish bosqichida belgilaydigan miqdoriy va sifatiy chegara bo'lib, undan past bo'lgan xatolar moliyaviy hisobot foydalanuvchilarining qarorlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmaydi deb hisoblanadi.

ISA 320 standarti muhimlikni ikki darajada belgilashni nazarda tutadi:

Umumiy muhimlik — moliyaviy hisobot bo'yicha umumiy chegara. Odatda asosiy moliyaviy ko'rsatkichning foizi sifatida hisoblanadi: daromadning 0,5–1%, aktivlarning 1–2% yoki soliqdan oldingi foydaning 5–10%.

Ijro muhimligi (performance materiality) — alohida operatsiyalar va hisob balanslari uchun belgilanadigan quyi chegara. Bu umumiy muhimlikning 50–75% atrofida bo'ladi va bir nechta kichik xatolarning qo'shilib muhim xatoga aylanib qolish xavfini hisobga oladi.

Audit jamoasi va resurslarni taqsimlash

Rejalashtirish bosqichida auditor jamoasini shakllantirish ham muhim vazifa hisoblanadi. Bunda topshiriq hajmi va murakkabligi, jamoa a'zolarining malaka darajasi, maxsus bilim talab qiladigan

sohalar (IT-audit, soliq, aktuarlik hisoblari) hamda mustaqillik va etika talablari (IESBA kodeksi) hisobga olinadi.

ISA 220 standarti topshiriq rahbariga jamoaviy sifatni ta'minlash majburiyatini yuklaydi. Rejalashtirish bosqichida jamoaning dastlabki muhokamasi (team discussion) o'tkaziladi — bunda muhim xatolar, firibgarlik xavfi va nozik sohalar birgalikda muhokama qilinadi (ISA 240 talabi).

Dastlabki faoliyat va mijoz bilan munosabatlar

Topshiriqni qabul qilish masalasi — mijozning halolligi, auditorning mustaqilligi va zarur malakaga egaligi tekshiriladi.

Topshiriq xati (engagement letter) — auditor va mijoz o'rtasida tekshiruv doirasi, maqsad, mas'uliyat chegaralari va haq to'lash tartibini rasmiylashtiradigan hujjat.

Rejalashtirish bosqichining amaliy ahamiyati

Rejalashtirish bosqichi quyidagi sabablarga ko'ra alohida strategik ahamiyat kasb etadi:

- 1) Yaxshi rejalashtirilgan audit kam resurs sarflab yuqori sifatga erishadi — resurslar eng xavfli va muhim sohalarga yo'naltiriladi.
- 2) Xatarlarni oldindan aniqlash auditorni kutilmagan vaziyatlardan himoya qiladi va professional mas'uliyatni kamaytiradi.
- 3) Muhimlik darajasini to'g'ri belgilash keraksiz tekshiruvlarning oldini oladi va samaradorlikni oshiradi.
- 4) Rejalashtirish natijalarini hujjatlashtirish ISA 230 talablari asosida auditorlik dalillarining to'liqligini ta'minlaydi.

XULOSA

Auditorlik tekshiruvining rejalashtirish bosqichi — bu faqat rasmiy majburiyat emas, balki butun audit jarayonining sifatini belgilovchi poydevordir. ISA 300 talablariga muvofiq tuzilgan audit strategiyasi va

rejasi, ISA 315 asosida baholangan xatarlar va ISA 320 bo'yicha aniqlangan muhimlik darajasi auditorga tekshiruvni maqsadli, samarali va professional darajada olib borish imkonini beradi.

Binobarin, rejalashtirish bosqichiga etarli e'tibor qaratilmasa, keyingi barcha bosqichlar ham o'z samaradorligini yo'qotadi. Shu ma'noda, sifatli rejalashtirishga investitsiya qilish — sifatli audit xulosasiga investitsiya qilishdir.

Asosiy me'yoriy hujjatlar:

- ISA 300 — Moliyaviy hisobotlar auditini rejalashtirish
- ISA 315 — Muhim noto'g'ri ko'rsatish xatarlarini aniqlash va baholash
- ISA 320 — Rejalashtirish va tekshiruv jarayonida muhimlik
- ISA 220 — Moliyaviy hisobotlar auditini sifatini boshqarish
- ISA 230 — Audit hujjatlashtirish
- ISA 240 — Moliyaviy hisobotlar auditida firibgarlik
- IESBA Etika kodeksi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi Qonuni, 2021.
2. Karimov A.A., Qo'ziev I.T. Audit. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019.
3. Fayziyev Sh.N., Do'smurov R.D., Karimov A.A., Qo'ziev I.N., Avloqulov A.Z.
4. Dushmanov R.D., Fayziyev Sh.N. Audit asoslari. – Toshkent, 2018. Audit: darslik. – Toshkent: TMI, 2014.
5. G'ulomov S.S. Buxgalteriya hisobi va audit. – Toshkent, 2017.
6. Sadikova, B. Italian tilida antonimlarning lingvosemantik tahlili. Filologiya va pedagogika, 56.

7. Maxmurovna, S. B. (2025, November). The manifestation of gender relations in italian proverbs. In conference of modern science & pedagogy (Vol. 1, No. 7, pp. 786-788).
8. Bahora, S., & Parvina, N. (2024). Samarali muloqot qoida va tamoyillari. Zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirish va unga qaratilgan kreativ g'oyalar, takliflar va yechimlar, 7(73), 107-109.
9. Nasrullayevna, E. S. (2025). Methodology for organizing classroom instruction in developing acting skills of future folklore performers. Confrencea, 9(9), 2-10.
10. Sadykova, B. (2016). Emotional words and tropes in the roman of italian author N. Ammaniti" I don't fear". In science and practice: a new level of integration in the modern world (pp. 123-125).
11. Makhmurovna, S. B., & Dahiya, R. Analysis of Italian and Russian Paroemias Reflecting the Concept of Time.
12. Nasrullayevna, E. S. (2025). The significance of using interactive methods in developing acting skills of folklore performers. Confrencea, 9(9), 11-15.
13. Djalilova, S. (2025, November). Somatisms in the Spanish language: linguocultural and semantic features. In Scientific practical conference (Vol. 1, No. 1, pp. 340-343).
14. Mexrojevna, D. S. (2026). The Concept of the Heart in Spanish Prose: Cognitive and Cultural Perspectives. New approaches in education: pedagogy, innovation, and development, 2(2), 66-67.
15. Axmedova, N. (2026). The stage of adaptation in teaching directing. Spanish Journal of Innovation and Integrity, 51, 135-137.